

Γράφοντας τη γλώσσα της βίας: αυτοεθνογραφικοί πειραματισμοί στο μεταίχμιο μεταξύ επιστημονικής γλώσσας και λογοτεχνίας

Μελ Καλφαντή¹

Περίληψη

Στη συγκεκριμένη μελέτη, αξιοποιώ ευρήματα της αυτοεθνογραφικής μου έρευνας σε κουήρ φεμινιστικές ομάδες αυτοάμυνας, προκειμένου να στοχαστώ πάνω στους διαθέσιμους τρόπους να γράφει και να μιλάει κανείς για τη βία, σε ένα εθνογραφικό πεδίο που διατρέχεται από αυτήν. Σε αυτό το πεδίο, «η εκμάθηση της γλώσσας της βίας», με τα λόγια μίας συνομιλήτριάς μου, είναι στόχος και αναγκαιότητα και η πασιφιστική απόρριψη της βίας δεν είναι διαθέσιμη επιλογή. Ψάχνοντας έναν τρόπο να γράψω για τη βία, στρέφομαι στην πειραματική γραφή, βρισκόμενη στο μεταίχμιο μεταξύ επιστημονικής γλώσσας και λογοτεχνίας και γράφω μία «σωματοπολιτική μυθοπλασία» χρησιμοποιώντας αποσπάσματα από το αυτοεθνογραφικό μου ημερολόγιο. Προσδοκώ έτσι να θέσω προβληματισμούς για το τι σημαίνει να κάνεις ανθρωπολογία ως μέρος μίας κοινότητας που έχει διαμορφωθεί από τη βία, από τη θέση της μοιρασμένης ενσώματης ευαλωτότητας. Διαπιστώνοντας πως για να γράψω για τη βία, η άκαμπτη αυστηρά επιστημονική γλώσσα είναι ανεπαρκής, θεωρώ πως το επιστημολογικό (και πολιτικό) πρόταγμα των τοποθετημένων γνώσεων και η μέθοδος της αυτοεθνογραφίας δύνανται να αποτελέσουν τρόπους ώστε να προσεγγιστούν τόσο τα ζητήματα που αφορούν στη βία όσο και τα υποκείμενα και συνομιλήτριες που την υφίστανται και την διαπραγματεύονται.

Λέξεις-κλειδιά: αυτοάμυνα, επιστημολογία, αυτοεθνογραφία, βία, σώμα, ευαλωτότητα, επιτέλεση

Abstract

In this paper, I use findings of my autoethnographic research in queer feminist self-defense groups, in order to consider the available ways one has to talk and write about violence, in an ethnographic field that is characterized by it. In this field, “learning the language of violence”, in the words of one of my interlocutors, is an inevitable goal and the pacifist rejection of violence is not an available choice. In my effort to find a way to write about violence, I write a “somatopolitical fiction”, integrating parts of my autoethnographic diary in the writing process. With this, I hope to problematize what it means to engage in anthropological work as a member of a community formed by violence, from the position of a shared embodied vulnerability. With the realization that in order to write about violence, the unbending strict scientific language does not suffice, I believe that the epistemological and political claim of situated knowledges and the autoethnographic method can be both ways to approach topics related to violence and the subjects and interlocutors that experience and negotiate with it.

Keywords: self-defense, epistemology, autoethnography, violence, body, vulnerability, performativity

*Υπ. διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Εισαγωγή

Στη συγκεκριμένη μελέτη, προτείνω μία ενσώματη προσέγγιση στην ανθρωπολογική έρευνα και πράξη, σε ένα πεδίο που διατρέχεται από τη βία. Αξιοποιώ ευρήματα της αυτοεθνογραφικής μου έρευνας σε κουήρ και φεμινιστικές ομάδες αυτοάμυνας, προκειμένου να θέσω υπό συζήτηση τους τρόπους που γράφουμε και μιλάμε για τη βία. Αντλώ εργαλεία από το επιστημολογικό (και πολιτικό) πρόταγμα της θεσιακότητας και τη μέθοδο της αυτοεθνογραφίας, που θεωρώ πως επιτρέπουν να προσεγγιστούν τόσο τα ζητήματα που αφορούν στη βία και όσο και τα υποκείμενα και συνομιλήτριες που την υφίστανται και την διαπραγματεύονται. Με το παρόν άρθρο αλλά και με την ευρύτερη έρευνά μου, στοχεύω να διερευνήσω τις επιπτώσεις που η βία έχει τόσο στα υποκείμενα της έρευνας, όσο και στην ίδια την ερευνητική διαδικασία. Ψάχνοντας έναν τρόπο να γράψω για τη βία, στρέφομαι προς την αυτοεθνογραφική γραφή, προκειμένου να συνεισφέρω σε μία συζήτηση που προβληματοποιεί την παραγωγή της ανθρωπολογικής γνώσης, γράφοντας ως μέρος μίας κοινότητας που έχει διαμορφωθεί από τη βία, από τη θέση της μοιρασμένης ενσώματης ευαλωτότητας.

Το πεδίο της έρευνάς μου οριοθετείται από κουήρ και φεμινιστικές ομάδες αυτοάμυνας στην Ελλάδα: ομάδες που είτε προπονούνται στις πολεμικές τέχνες και τα μαχητικά αθλήματα αντλώντας ή εξασκώντας τεχνικές που είναι εφαρμόσιμες σε συνθήκες αυτοάμυνας απέναντι στην έμφυλη βία, είτε ομάδες που χρησιμοποιούν ψηφιακά μέσα και μέσα κοινωνικής δικτύωσης για να οργανωθούν και να δημιουργήσουν δίκτυα προστασίας και φροντίδας για όσα υφίστανται τη βία αυτή. Ο στόχος μου είναι να κατανοήσω πώς χτίζονται πρακτικές επιβίωσης και αντίστασης σε κοινότητες που συγκροτούνται από κοινές ενσώματες εμπειρίες βίας. Προσεγγίζω την αυτοάμυνα ως μία τέτοια πρακτική, με την οποία τα σώματα των υποτελών (Spivak 1988), κατασκευασμένα από καθεστώτα βίας, τα κουήρ και εμφυλοποιημένα σώματα, αλλάζουν τη σχέση τους με αυτή μέσω της επανοκειοποίησής της.

Η γενεαλογία της αυτοάμυνας

Ακολουθώ μία σειρά στοχαστριών που συζητούν την έννοια της αυτοάμυνας μέσα από το πρίσμα της φιλοσοφίας της βίας. Η αυτοάμυνα είναι μία φιλοσοφία και ιστορία της βίας που διαφοροποιείται και αποκτά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ανάλογα με το ποιος την ασκεί, από ποιο σύστημα εξουσίας απορρέει, σε ποια βία απαντάει (απαντάει) και πώς νομιμοποιείται. Παρόλο που ούτε το παρόν άρθρο ούτε η ευρύτερη έρευνά μου εντάσσονται στο πλαίσιο μίας ιστορικής μελέτης, για να μπορέσω να αναπτύξω τη σκέψη μου εδώ μου είναι απαραίτητη η αναφορά σε μία συγκεκριμένη γενεαλογία της αυτοάμυνας, που αποτελεί το υπόβαθρο του τρόπου με τον οποίο την κατανοώ εδώ. Ακολουθώ τη φιλόσοφο Elsa Dorlin, η οποία στο *Αυτοάμυνα, μία φιλοσοφία της βίας* (2022) συνθέτει έναν «αστερισμό» (ό.π., σ. xix), και όχι μία γραμμική ιστορική διαδρομή, έναν «αστερισμό» που ενώνει διαφορετικά ιστορικά συγκείμενα: συγκείμενα μέσω των οποίων προκύπτουν κοινότητες και συλλογικά ή ατομικά υποκείμενα που υφίσταντο μία βία συστημική, που σημαίνει αποικιοκρατική, ρατσιστική, έμφυλη και σεξουαλική, και απέναντι σε αυτήν τη βία διεκδίκησαν το δικαίωμα να ανταπαντήσουν, αποσταθεροποιώντας παγιωμένες αντιλήψεις για τη νομιμότητα και άρα διανοίγοντας ένα πεδίο για να τεθεί υπό συζήτηση η νομιμοποίηση της χρήσης βίας.

Ο «αστερισμός» αυτός ενώνει, μεταξύ άλλων, τους πολεμικούς χορούς των σκλάβων στις ευρωπαϊκές αποικίες, με τις σουφραζέτες των αρχών του 20ου αιώνα στο Ηνωμένο Βασίλειο και την εξέγερση του γκέτο της Βαρσοβίας, που περιέκλειε τον εβραϊκό πληθυσμό της πόλης κατά τη ναζιστική κατοχή. Αναφέρομαι σε αυτά τα φαινομενικά ασύνδετα παραδείγματα, γιατί πρόκειται για παραδείγματα αγώνων που «το κυριαρ-

χούμενο σώμα συγκροτεί το πρωταρχικό αρχείο» (ό.π.), που η επικέντρωση στο σώμα είναι το νήμα που τα συνδέει με το επιχείρημά μου εδώ. Οι κοινότητες σκλάβων χρησιμοποιήσαν τον χορό για να διαφύγουν από τη βία της αποικιοκρατικής εξουσίας και δη την απαγόρευση άσκησης σε μαχητικά αθλήματα, που πρόδιδε τον φόβο της αντιβίας που διέπνεε την εξουσία. Ο Φραντς Φανόν (1982), σκεπτόμενος τέτοιους χορούς, γράφοντας από τη θέση ενός εκ των υποκειμένων που υφίστανται αυτού του είδους τη βία, δίνει έμφαση στη σημασία του χορού ως μέσου εκτόνωσης της σωματικής έντασης που προκαλεί η αδυναμία να αντιδράσει κανείς στη βία. Οι σουφραζέτες είναι υπεύθυνες για την ανάπτυξη του πρώτου προγράμματος φεμινιστικής αυτοάμυνας που συντέλεσε στην πολιτικοποίηση των σωμάτων και στη διάνοιξη μίας νέας σχέσης με τον κόσμο μέσω της σωματικότητας, κάνοντας την απόσταση μεταξύ βιωμένης εμπειρίας και πολιτικής δράσης να καταρρεύσει. Η αντίσταση των Εβραίων στο γκέτο ήταν μία απέλπιδα προσπάθεια απέναντι στην ασύγκριτα μεγαλύτερη δύναμη των ναζιστικών δυνάμεων, μία ενσώματη άρνηση να γίνει αποδεκτή η αναπόδραστη μοίρα του θανάτου, μία διεκδίκηση που «συνεισέφερε στη διαδικασία της επαν-ανθρωποποίησης» (Dorlin 2022, σ. 54) μέσω της επιλογής του τρόπου που θα πεθάνουν – μαχόμενοι, και όχι υπομένοντας καρτερικά.

Φέρνω εδώ αυτά τα παραδείγματα, επομένως, γιατί είναι περιπτώσεις κοινοτήτων για τις οποίες η στροφή προς τη χρήση βίας ήταν μία λογική συνέπεια (ό.π., σ. 43) της αναγνώρισης της κατάστασής τους, κι ακόμα περισσότερο, γιατί αναδεικνύουν τι σημαίνει η πολιτικοποίηση των σωμάτων, καθώς δίνουν τον χώρο η συζήτηση για τη βία να γειωθεί στο επίπεδο της βιωμένης, ενσώματης εμπειρίας και όχι της αποστασιοποιημένης θεωρίας. Τέτοιες είναι και οι ομάδες που αποτελούν το πεδίο της αυτοεθνογραφικής μου έρευνας: η έρευνα πεδίου μου συμπεριέλαβε ομάδες στη Λάρισα, στην Αθήνα όπως και ομάδες που λειτουργούν αμιγώς ψηφιακά. Πρόκειται για ομάδες που συγκροτήθηκαν απέναντι σε έναν κοινό φόβο ή μία κοινή εμπειρία βίας, μία αναγνώριση πως η έμφυλη βία δεν μπορεί παρά να τα αφορά, λόγω του φύλου, της έμφυλης έκφρασης και επιτέλεσης, της σεξουαλικότητάς τους. Μπροστά στην αναγνώριση αυτή, οι κουήρ και φεμινιστικές ομάδες αυτοάμυνας που μελετώ και στις οποίες συμμετέχω αναπτύσσουν στρατηγικές και πρακτικές διαχείρισης, αντιμετώπισης της βίας, αλλά και στρατηγικές αντιβίας.

Οι μεθοδολογικές επιλογές

Προτείνω πως το επιστημολογικό (και πολιτικό) πρόταγμα των τοποθετημένων γνώσεων και η μέθοδος της αυτοεθνογραφίας αποτελούν τους καταλληλότερους τρόπους, για να αναζητήσω τις συνδέσεις με αυτά και άλλα σημεία του «ασερισμού» της αυτοάμυνας, για να συνομιλήσω με τα αποτυπώματα τέτοιων συλλογικών εμπειριών χωρίς να τα συγκρίνω με το υπό μελέτη πεδίο μου και τις προσωπικές μου εμπειρίες. Αντλώ εργαλεία από τη φεμινιστική και μετααποικιακή κριτική (Nayak 2017), προκειμένου να δηλώσω emphatically τη θέση από την οποία εκκινώ αυτήν την έρευνα, καθώς «η τοποθεσία έχει να κάνει με την τρωτότητα», όπως λέει η Haraway (2014, σ. 291). Η θέση ενός σώματος τρωτού, του δικού μου, που προέρχεται από τις ιστορίες της βίας που μελετά, σημαίνει την αδυναμία να γράψω αποσωματοποιημένα : «μόνον όσοι καταλαμβάνουν τις θέσεις κυριαρχίας είναι ταυτόσημοι με τον εαυτό τους, ασημάδευτοι, αποσωματοποιημένοι, αδιαμεσολάβητοι...» (ό.π., σ. 287) σημειώνει η Haraway στη θεωρία των τοποθετημένων γνώσεων. Φέρνοντας κοντά τη θεωρία της με τη μεθοδολογία της αυτοεθνογραφίας, το «προνόμιο της μερικής προοπτικής» (ό.π., σ. 271-299) μετουσιώνεται σε μία προνομιακή θέση για να αναζητήσω έναν τρόπο γραφής ικανό να μιλήσει για τη βία.

Ερευνώντας ομάδες κουήρ αυτοάμυνας, διεξάγω μία έρευνα που διαρκώς, ακόμα

και ακούσια, μου φανερώνεται η βιωματική σχέση μου με το αντικείμενό της, που εμπλέκει το σώμα μου και κάνει αδύνατη την συν-αισθηματική μου απόσταση (Αβραμοπούλου 2018). Έτσι, δεν είναι απλώς ότι δεν πρόκειται για μία αποστασιοποιημένη έρευνα, που ούτως ή άλλως αντίκειται διαχρονικά στην παράδοση της παραγωγής ανθρωπολογικής γνώσης. Η διαδικασία και η συγγραφή αυτής της έρευνας είναι μία ιστορία στην οποία διαπλέκεται το αυτοβιογραφικό/προσωπικό με το πολιτισμικό, κοινωνικό και πολιτικό. Στο πεδίο αυτό, δεν μπήκα ως εξωτερικός παρατηρητής. Οι φεμινιστικές και κουήρ ομάδες είναι ο χώρος στον οποίο έχω περάσει το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνική και πολιτικής μου ζωής από την αρχή της ενήλικης ζωής μου. Σε αυτό το πλαίσιο δεν ξεχωρίζω τις ομάδες αυτοάμυνας, αλλά τις αντιλαμβάνομαι ως μέρος μιας συνεχούς κουήρ κοινωνικοποίησης, που περιλαμβάνει και άλλες ομάδες που προσδοκούν να αποτελέσουν ασφαλείς χώρους για υποκείμενα που φέρουν αντίστοιχες ταυτότητες. Έχοντας κοινωνικοποιηθεί ως κορίτσι και έχοντας αντιληφθεί από την εφηβική ηλικία τη λεσβιακή μου ταυτότητα, η αναζήτηση αυτής της ασφάλειας ήταν κρίσιμη προτού τεθώ απέναντί της ερευνητικά. Επομένως, αντιλαμβανόμενο την εθνογραφία ως μια μέθοδο μελέτης του περιθωρίου (Westbrook 2008), επιλέγω τα εργαλεία της αυτοεθνογραφίας ως έναν από τους διαθέσιμους τρόπους να διεξάγω την έρευνα για την κουήρ αυτοάμυνα, όντας μέρος αυτού του περιθωρίου.

Αξίζει να σημειωθεί πως, κατά την διάρκεια εκπόνησης της έρευνάς μου, ξεκίνησα μία διαδικασία φυλομετάβασης (transition), που ενώ είναι μεν ξεχωριστή από αυτήν, ταυτόχρονα είναι αδύνατον να μην την επηρεάσει. Στη συγκεκριμένη έρευνα, υπάρχουν πολλοί άξονες που συνομιλούν με μία τέτοια διαδικασία: καταρχάς, η έννοια της επιτέλεσης και η διερεύνηση για το πώς επηρεάζεται η έμφυλη επιτέλεση των υποκειμένων που συμμετέχουν στις ομάδες αυτοάμυνας μέσα από την διαδικασία της προπόνησης, καθώς πρόκειται για υποκείμενα που η εμπλοκή στη σωματική πάλη, η αντίσταση στη βία και η χρήση (αντι)βίας προκαλούν μία ρωγή στην κανονικοποιημένη τους έμφυλη επιτέλεση. Αντιλαμβάνομαι έτσι τη διαδικασία της φυλομετάβασης ως μία αμφισβήτηση των ορίων του έμφυλου διπόλου και της βιολογίας ως πεπρωμένου (Πρεθιάδο 2022), και κατ' επέκταση ως έναν πειραματισμό με την έμφυλη επιτέλεση, και όχι ως μία «απλώς βιολογική» διαδικασία. Ο πειραματισμός αυτός ενισχύει και ενισχύεται από τη ρωγή αυτή που διανοίγει η συγκεκριμένη προπόνηση.

Ακόμα, ένας εκ των κεντρικών προβληματισμών της έρευνας αφορά στο ποια υποκείμενα περιλαμβάνουν και σε ποια απευθύνονται οι πρακτικές διαχείρισης της έμφυλης βίας: αφορούν μόνο γυναίκες, ή τα υποκείμενα που απειλούνται από την έμφυλη βία είναι μια ευρύτερη κατηγορία; Τέλος, ακολουθώντας τρανς θεωρητικούς που μιλάνε για την απομάκρυνση από το γυναικείο φύλο που τους αποδόθηκε στη γέννηση (Πρεθιάδο 2022, Califia 2009, Preciado 2013), με ενδιαφέρει η αντίφαση και η συν-αισθηματική ένταση γραφής υποκειμένων που οφείλουν τόσα στη φεμινιστική θεωρία αλλά ταυτόχρονα απομακρύνονται βιωματικά από αυτήν και από την κατηγορία της «γυναίκας», επιτελώντας το φύλο τους με έναν τρόπο που ίσως μοιάζει εχθρικός. Αυτή η αντίφαση βιώνεται πιο έντονα τις στιγμές που καλούμαι να επιτελέσω τον ρόλο του θύτη για τους σκοπούς της προπόνησης, αλλά και όταν αισθάνομαι την απόλαυση που ενέχει η ανάπτυξη της σωματικής δύναμης, απόλαυση που έρχεται μαζί με την ενοχή.

Φέρνοντας συγκεκριμένα εδώ τη μεταφορά της όρασης από τη δουλειά της Haraway, ρωτώ (αυτο)κριτικά «με ποιανού το αίμα τεχνουργήθηκαν τα μάτια μου;» (Haraway 2014, σ. 285), όταν η ίδια μου η «παρατηρητική συμμετοχή» (Campbell και Lassiter 2015, σ. 50) ως τρανς*¹ ανθρωπολόγο με τοποθετεί τόσο εντός όσο και στα περιθώ-

¹ Όπως αναφέρει η Μαρίνα Γαλανού: «επειδή ως νεολογισμός ο διεμφυλικός-ή είναι δύσχρηστος όρος, προτιμάται ο πιο σύντομος, εύχρηστος και διεθνής όρος τρανς, ο οποίος είναι αποδεκτός και αγαπητός όλη την κοινότητα των ανθρώπων που η ταυτότητα ή έκφραση φύλου τους

ρια του πεδίου: λόγω της σχέσης εξουσίας που αναπόφευκτα κουβαλάει η θέση του ερευνητή, λόγω της αποταύτισης (Muñoz 1999) από τη θέση της γυναίκας την οποία είναι στερεοτυπικά αντιληπτό ότι αφορά το ζήτημα της έμφυλης βίας, αλλά και λόγω της εμπλοκής του ίδιου μου του σώματος στην ερευνητική διαδικασία. Διεξάγω και γράφω μία έρευνα που είναι (και) μία αυτοεθνογραφία, που σημαίνει πως ευελπιστώ να είναι τόσο «ενδελεχής, θεωρητική και αναλυτική», όσο και «συναισθηματική, θεραπευτική και συμπεριληπτική προσωπικών και κοινωνικών φαινομένων» (Ellis, Adams και Bochner 2010, σ. 12).

Πέρα από μία στείρα αυτοαναφορικότητα, οι μεθοδολογικές αυτές επιλογές επιτρέπουν μία απομάκρυνση από την απόλυτη κυριαρχία του εθνογραφικού ρεαλισμού και έναν πειραματισμό με διαφορετικά είδη και ύφη γραφής που έχουν χώρο στην εθνογραφική έρευνα. Για να μιλήσω για τη βία, δεν μου αρκεί η επιστημονική γλώσσα. Προκειμένου να χωρέσει τα συν-αισθήματα και τις εντάσεις από τα οποία αφορμάται και προκαλεί, προσδοκώ να συν-γράψω, μαζί με τις συνομιλήτριές μου, αυτό που ονομάζει ο Preciado (2013) «σωματοπολιτική μυθοπλασία». Όταν η Haraway διερωτάται για τη δική της εξουσία, για το «αίμα», δηλαδή τη βία που ενέχει η ίδια η πράξη της παραγωγής γνώσης και αναπόφευκτα είναι και η ερευνήτρια φορέας της, μου θυμίζει πως η βία που μελετώ στο πεδίο μου δεν είναι απλώς αντικείμενο της έρευνας, αλλά διατρέχει και την ερευνητική διαδικασία. Αυτήν την διερώτηση προσδοκώ να εντάξω στην έρευνα, προκειμένου να διατηρώ μία κριτική στάση απέναντι στην ίδια μου την εμπλοκή στο πεδίο.

Το πεδίο: η διαπραγμάτευση της βίας

Η έρευνά μου ξεκίνησε κατά την πανδημία του Covid-19, όταν οι μετακινήσεις ήταν περιορισμένες, οι προπονήσεις είχαν απαγορευτεί και οι ακτιβιστικές δράσεις στον δρόμο ήταν αυστηρά ρυθμιζόμενες. Την περίοδο αυτή, στην Ελλάδα παρατηρήθηκε μία απότομη άνοδος καταγραφών περιστατικών έμφυλης βίας, και της πιο ακραίας της μορφής, της γυναικοκτονίας. Ακόμα, ήταν η περίοδος που ξέσπασε η ελληνική εκδοχή του διεθνούς κινήματος #MeToo. Ενώ η κυβερνητική καμπάνια για την καραντίνα μας ενθάρρυνε να «Μείνουμε Σπίτι, Μείνουμε Ασφαλείς», το πλαίσιο αυτό και ο χώρος που δημιούργησε συζήτηση γύρω από την έμφυλη βία, έδωσε ορατότητα σε όσα δεν είναι ασφαλή στο σπίτι. Για όσα κινδυνεύουν από την έμφυλη βία, η καραντίνα σήμαινε να μείνουν έγκλειστα στο σπίτι με τους κακοποιητές τους: γυναίκες που αναγκάστηκαν να μείνουν με βίαιους συντρόφους και κουήρ άτομα που παρέμεναν είτε στη «ντουλάπα» ή περιορισμένα σε μη υποστηρικτικά περιβάλλοντα. Η άνιση κατανομή της ευαλωτότητας (Athanasiou και Butler, σ. 2) ενέτεινε τη βία που υπέστησαν τα περιορισμένα σώματα, οδηγώντας τα να αναζητήσουν δίκτυα κοινότητας που υπερέβαιναν τη γεωγραφική θέση, χρησιμοποιώντας ψηφιακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Μπορεί να είχα την τύχη να μην υποστώ τη βία αυτή στο ίδιο μου το σώμα, όμως συμμετέχοντας σε αυτά τα δίκτυα, υποχρεωμένο ή επιλέγοντας τη θέση του «μάρτυρα» (Papailias 2016), όντας σε επαφή με τα συνομιλητά μου, με σώμα σαν το δικό μου, σημαίνει πως συμμετείχα σε αυτήν την εμπειρία της βίας αναπόδραστα ενσώματα. Με αυτόν τον τρόπο κατανοώ την έννοια της μαρτυρίας, θεωρώντας την ως την καταλληλότερη για να περιγράψει τη συμμετοχή σε αυτά τα ψηφιακά δίκτυα, γιατί όπως εξηγεί η Papailias (ό.π., σ. 2), «συνεπάγεται μία ανταποκρισιμότητα προς το άλλο που αντιλαμβάνεται το να κοιτάς ως πολιτική πράξη (Azoulay, 2008), μία μορφή σπλαχνικής και συναισθηματικής συμμετοχής στα γεγονότα που ξυπνάει μία αίσθηση μοιρασμένης

διαφοροποιείται από το ανατομικό φύλο» (Γαλανού 2014, σ. 26). Η χρήση του αστερίσκου γίνεται προκειμένου να αναδείξει την ευρεία χρήση του όρου, πέρα από την κατανόηση της τρανς ταυτότητας εντός του έμφυλου διπόλου (δηλαδή μόνο ως τρανς άνδρας - τρανς γυναίκα).

ευαλωτότητας και συνδεσιμότητας».

Τις μέρες που αυτή η αίσθηση κυριαρχεί, η σωματική επίπτωση της μαρτυρίας της βίας είναι τέτοια που μου είναι απαραίτητη πρόσβαση σε μία μεθοδολογία που αναγνωρίζει την ανάγκη κάποιες φορές να γράφω (και) από το κρεβάτι, από τη θέση της συντριβής, όταν τα συν-αισθήματα αυτά ταξιδεύουν από την οθόνη του υπολογιστή, στο πληκτρολόγιο, στις άκρες των δακτύλων μου και σε ολόκληρο το σώμα, ενώ γράφω αυτές τις λέξεις. Εδώ μιλάω για το αίτημα να γράφω με και για το συν-αίσθημα της μελαγχολίας, όπως την κατανοεί ο Μουνιόζ όταν γράφει πως αυτή «συνιστά για το μειονοτικό υποκείμενο μία ηθική θέση στο πλαίσιο του κοινωνικού» (Μουνιόζ 2018, σ. 346). Ανήκοντας στους θεωρητικούς που φέρνουν κοντά την κουήρ θεωρία με την μετα-αποικιακή κριτική, το έργο του Μουνιόζ προσφέρει ένα πλαίσιο για τα δίκτυα συνδέσεων «τα οποία στην πολιτική ονομάζονται αλληλεγγύη και στην επιστημολογία κοινές συζητήσεις» (Haraway 2014, σ. 284). Όταν επομένως γράφει για την καταθλιπτική θέση ως μία πολιτική πρακτική (Μουνιόζ 2018, σ. 337) ή ως έναν τόπο δυνατότητας (ό.π., σ. 353), θεωρώ πως μιλάει για τη δυνατότητα να παράγουμε νέους τρόπους κατανόησης του κόσμου ακριβώς από τη θέση αυτήν της μοιρασμένης ευαλωτότητας. Ακολουθώντας το νήμα της διαθεματικής αλληλεγγύης και τις κοινές συζητήσεις με άλλα μειονοτικά υποκείμενα, βρίσκω έμπνευση στη θεωρία που γράφεται από ανάπηρα, φυλετικοποιημένα σώματα, που διεκδικούν αυτό το δικαίωμα της γραφής από το κρεβάτι:

«γράφοντας από το κρεβάτι της ασθένειας δεν σήμαινε πως ήμουν αδύναμη ή όχι μία αληθινή συγγραφέας, αλλά ήταν μία χρόνια, καθιερωμένη σακάτικη (crip) δημιουργική πράξη. Και αυτή η κατανόηση μου επέτρεψε να γράψω επιτέλους από έναν ανάπηρο χώρο, για και από άρρωστα και ανάπηρα άτομα, συμπεριλαμβανομένου του εαυτού μου» (Piepzna-Samarasinha 2018, σ. 17-18).

Στην προσπάθεια να αναζητήσω έναν άλλον τρόπο γραφής που διεκδικεί το δικαίωμα ύπαρξης εντός της εθνογραφικής πρακτικής, στην προσπάθεια δηλαδή να αποσταθεροποιηθεί η αποσωματοποιημένη, ψύχραιμη γραφή από τη θέση του μόνου τρόπου γραφής που αναγνωρίζεται ως επιστημονικός, είναι πολύτιμες όλες αυτές οι συνδέσεις.

Ο Φανόν (1982) μιλάει για τους μυς του αποικιοκρατούμενου υποκειμένου που σφίγγονται με την ελπίδα της εκδίκησης, όταν η βία που υφίσταται τον εμποδίζει από το να αντιδράσει. Περιορισμένο στο σπίτι κατά τη διάρκεια της καραντίνας, μπροστά σε μία οθόνη υπολογιστή που προσφέρει πρόσβαση σε ατελείωτη πληροφορία, ενώ υποχρεώνει το σώμα σε ακινησία μπροστά της, τα νέα των περιστατικών έμφυλης βίας κάνουν την απελπισία να ταξιδεύει στο σώμα μου, χωρίς πιθανή διαφυγή. Το ίζελ τεστοστερόνης που απλώνω στο δέρμα μου, αυτός ο μηχανισμός της φαρμακοπορογραφικής βιομηχανίας του Preciado (2013, σ. 55) που επιλέγω για μένα, με βοηθάει να επανοικειοποιηθώ το σώμα μου, την ίδια στιγμή όμως, μου προκαλεί νευρικότητα, κάνει τους μυς μου ανήσυχους: δεν βρίσκω τον τρόπο να αποδομήσω την ενσώματη επίπτωση αυτής της ουσίας, αυτήν την αναπόδραστη υλικότητα του σώματος, παρ' όλη τη θεωρία που έχω στη διάθεσή μου. Η χρήση της ορμόνης, αυτή η «προσπάθεια να επινοήσω ένα αλλού» (Πρεθιάδο 2022, σ. 29), να αναζητήσω δηλαδή μία πιθανή διαφυγή από την ουσιοκρατία του έμφυλου διπόλου που ένιωθα να μη με χωράει, δεν έρχεται μόνη της, δεν αποκόπτεται από αυτό το συνεχές που είναι η ενσώματη εμπειρία στο πεδίο του κοινωνικού. Παρότι δεν υπάρχει βάση ή περισσότερο λόγος σύγκρισης με τη βία που υπέστησαν τα σώματα των αποικιοκρατούμενων, υπάρχει κάτι από τη γενεαλογία του Φανόν που φτάνει εδώ: μία προσπάθεια, όταν παράγουμε θεωρία για θέματα όπως η βία, να μην αμελήσουμε τι συμβαίνει στα σώματα αυτών που την υφίστανται, δηλαδή και αυτών που γράφουν γι' αυτήν.

Η εθνογραφία αυτή χρειάζεται να χωράει τη σύνθετη συνθήκη που οι στιγμές της συντριβής μπορεί να συνυπάρχουν με στιγμές ενδυνάμωσης, και αυτό όχι σε κάποια γραμμική αιτιακή εξέλιξη που οδηγεί από τις πρώτες στις δεύτερες, αλλά ως εμπλεκόμενες. Καθώς μία πασιφιστική απόρριψη κάθε χρήσης βίας έγινε φανερό πως δεν αρκεί για τα υποκείμενα που συγκροτούν αυτήν την έρευνα, οι συνομιλήτριές μου κι εγώ εμπλεκόμαστε σε μία διαδικασία που μας επιτρέπει να μάθουμε να μιλάμε τη γλώσσα της βίας. Ο ένας εκ των προπονητών μου, ο συνομιλητής μου Άρης, εξηγεί πως ο πρωταρχικός του στόχος στον σχεδιασμό των προπονήσεων της αυτοάμυνας είναι η διαχείριση του φόβου, την οποία προσπαθεί να πετύχει με το να εμψυχήσει στις αθλήτριές του την αναγνώριση πως έχουν ένα «fighting chance», μία ρεαλιστική δηλαδή πιθανότητα και ελπίδα να εμπλακούν σε ένα βίαιο περιστατικό όχι μόνο ως δεδομένα θύματά του, αλλά και ίσως ως υποκείμενα ικανά να αντιδράσουν με κάποιο τρόπο. Αυτή η ιδέα μου προκαλεί συγκίνηση, κυριολεκτικά κινεί κάτι μέσα μου γιατί έχω ανάγκη να την ακούσω. Την αντιλαμβάνομαι ως μία χειρονομία προς την επανοηματοδότηση της βίας και την αποσταθεροποίηση της θυματοποίησης ως δεδομένης για ορισμένες ταυτότητες. Ο Φανόν γράφει:

«Ο αυτόχθονας ανακαλύπτει ότι η ζωή του, η ανάσα του, η παλλόμενη καρδιά του είναι ίδιες με του αποίκου. Ανακαλύπτει ότι το δέρμα του αποίκου δεν έχει μεγαλύτερη αξία απ' ό,τι του ντόπιου - και πρέπει να πούμε ότι η ανακάλυψη αυτή κλονίζει τον κόσμο με έναν πολύ αναγκαίο τρόπο. [...] αν στην πραγματικότητα η ζωή μου αξίζει όσο και του αποίκου, η ματιά του πλέον δεν με κάνει να ζαρώνω ή να παγώνω και η φωνή του δεν με μετατρέπει πια σε πέτρα» (Φανόν, όπως παρατίθεται στο Butler 2022, σ. 160, η έμφαση δική μου).

Αναγνωρίζοντας σε όσα υποκείμενα έχουν ιστορικά περιοριστεί στη θέση του θύματος, την πιθανότητα να χρησιμοποιήσουν βία και έτσι να διεκδικήσουν μία ελπίδα: το οποίο σημαίνει να μην υφίστανται μόνο τη βία, αλλά την πιθανότητα ενός χώρου αναγνώρισης της ίδιας τους της ζωής. Σε κάτι τέτοιες στιγμές λοιπόν, που μπορούμε να πιστέψουμε αυτήν την ελπίδα, υπάρχει κάτι από τον κόσμο όπως τον ξέρουμε που κλονίζεται.

Εντός των προπονήσεων της αυτοάμυνας, αλλά και μέσα από τις συζητήσεις που αυτή η έρευνα για μένα κατέστησε δυνατές, υπάρχει ακόμα ο χώρος και για την αναγνώριση της σημασίας του σώματος, αλλά και για να τεθούν υπό αμφισβήτηση παγιωμένες αντιλήψεις για την ιεράρχηση των ειδών και επιπέδων της βίας, με τις οποίες ξεκίνησα την έρευνα. Σε μία από τις συνεντεύξεις με μία άλλη προπονήτριά μου, την Κ., συζητήσαμε την πιθανότητα, όταν κάποιο άτομο, με την όποια αυτοπεποίθηση χτίζει στις προπονήσεις, απαντάει σε μία λεκτική παρενόχληση που του γίνεται στον δρόμο-την οποία αντιλαμβάνομαι ως ψυχολογική βία, η ένταση να κλιμακωθεί και να υποστεί σωματική βία. Στο ενδεχόμενο αυτό, η Κ. εξηγεί:

«Τη στιγμή, που δεχόμαστε ένα σχόλιο, κάθε φορά που δεν αντιδράμε καθόλου ή λέμε μόνο 'άστο', μπορεί να έχουμε την ανάγκη να κάνουμε κάτι άλλο. Και άμα έχουμε την αυτοπεποίθηση να εκφράσουμε αυτήν την ανάγκη, για μένα είναι αυτοάμυνα. Και άμα γίνει κάτι πιο ανεβασμένο μετά, ή πιο έντονο, μακάρι να έχουμε μάθει πώς να διαχειριστούμε κι αυτό, αλλά ακόμα κι αν όχι, μήπως αξίζει. Γιατί εκφράσαμε αυτό που θέλαμε να εκφράσουμε. Μήπως είναι καλύτερα από το να φύγουμε πάλι τραυματισμένα από αυτήν την κατάσταση, που δεχόμαστε κάθε μέρα. Δεν ξέρω τι είναι χειρότερο. Το να δεχόμαστε και να δεχόμαστε και να δεχόμαστε, και δεν κάνουμε πολλά. Μήπως αν φάμε μία σφαλιάρα στο τέλος, αλλά να έχουμε αντιδράσει, μήπως αξίζει. Και γι' αυτό οι προπονήσεις βοηθάνε, γιατί οι

σωματικές επιθέσεις δεν μας φαίνονται τόσο χάλια πια. Γιατί έχουμε μάθει να δεχόμαστε και λίγο πόνο, μπουνιές, όταν τρώμε μία σφαλιάρα δεν ήταν όπως ήταν πριν».

Με τις σκέψεις αυτές, πιστεύω πως η Κ. αναδεικνύει τις συν-αισθηματικές επιπτώσεις που έχει το να υπομένει κανένα τη βία, να την αποδέχεται ως αναπόδραστη και δεδομένη, ενώ ταυτόχρονα αμφισβητεί μία αντίληψη που ιεραρχεί τη σωματική βία ως σημαντικότερη της ψυχολογικής. Η Butler (2022, σ. 153) συζητά τον διαχωρισμό αυτόν γράφοντας:

«Εστιάζοντας στο σωματικό πλήγμα σε βάρος της ευρύτερης δομής, κινδυνεύουμε να χάσουμε από τα μάτια μας τα γλωσσικά, συναισθηματικά [...] είδη βίας, εκείνα που υπονομεύουν και εκθέτουν τη ζωή σε κίνδυνο ή θάνατο, αλλά δεν παίρνουν την κυριολεκτική μορφή του πλήγματος. Συγχρόνως, σπεύδοντας να τη διαχωρίσουμε από το σωματικό πλήγμα, δεν κατορθώνουμε να κατανοήσουμε τον ενσώματο χαρακτήρα της απειλής, της βλάβης, του τραύματος. Οι δομικές μορφές βίας έχουν επιπτώσεις στο σώμα. Το φθείρουν, διαλύουν τη σωματική του σύσταση».

Θεωρώ πως αυτό το σημείο είναι πολύ ενδιαφέρον, ως προς τις κατευθύνσεις που διανοίγει για μία συζήτηση για τη βία, όπως προσδοκώ να την κάνω στην εθνογραφία μου που βρίσκεται σε εξέλιξη.

Επίλογος

Στο παρόν άρθρο, δεν είναι δυνατόν να αναλύσω στην ολότητά τους τις κατευθύνσεις αυτές. Περισσότερο, αναδεικνύω ορισμένα πυκνά σημεία που είναι σε θέση να αιτιολογήσουν τις μεθοδολογικές μου επιλογές και το επιστημολογικό μου υπόβαθρο. Η συν-αισθηματική ένταση που είναι αναπόφευκτη στις συζητήσεις αυτές, η περιπλοκότητα του βιώματος, η σημασία της θεωρίας, η απο-ουσιοποίηση παγιωμένων κατηγοριών ανάλυσης του κοινωνικού είναι όλα στοιχεία που ορίζουν αυτές τις επιλογές.

Ερχόμενο επομένως από τις ιστορίες της βίας και του τραύματος που πραγματεύομαι στην έρευνα, ισορροπώ στη λεπτή γραμμή μεταξύ θεωρίας και πειραματικής γραφής, ανίκανο να απορρίψω καμία από τις δύο. Με τις λέξεις της Haraway (2014, σ. 278), «χρειαζόμαστε τη δύναμη των σύγχρονων κριτικών θεωριών για το πώς κατασκευάζονται τα νοήματα και τα σώματα, και αυτό όχι για να αρνηθούμε τα νοήματα και τα σώματα, αλλά για να κατασκευάσουμε νοήματα και σώματα που τους δίνεται η ευκαιρία να έχουν κάποιο μέλλον». Με την αυτοεθνογραφία αυτή αναζητώ την πιθανότητα η θεωρία να είναι, όπως θεωρεί η hooks (1991), απελευθερωτική πρακτική. Αναζητώντας έναν τρόπο να μιλήσω για τη βία, δηλαδή έναν τρόπο να μιλήσω για μας, θα ήθελα να γράψω μία ιστορία συν-συγκρότησης (Haraway 2003), και ενδυνάμωσης αλλά και αποτυχίας, που δίνει χώρο και στα συν-αισθήματα του πόνου, του φόβου και του τραύματος, αλλά και στην πιθανότητα η γραφή να λειτουργεί (και) θεραπευτικά.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αβραμοπούλου, Ε. (επιμ.) (2018) *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό. Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στον σύγχρονο κόσμο*. Αθήνα: Νήσος.

- Bulter, J. (2022) *Η δύναμη της μη βίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γαλανού, Μ. (2014). *Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι*. Αθήνα: Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών.
- Haraway, D. (2014) *Ανθρωποειδή, κυβόργια, γυναίκες. Η επανεινόηση της φύσης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Μουνιόζ, Χ. (2018) «Νιώθω μελαμψός, νιώθω πεσμένος: το συν-αίσθημα της Λατίνας, η επιτελεστικότητα της φυλής και η καταθλιπτική θέση» στο Αβραμοπούλου, Ε. (επιμ.) *Το συν-αίσθημα στο πολιτικό. Υποκειμενικότητες, εξουσίες και ανισότητες στον σύγχρονο κόσμο*. Αθήνα: νήσος, σ. 335-355.
- Πρεθιάδο, Π. (2022) *Είμαι το τέρας που σας μιλά. Αναφορά σε μία ακαδημία ψυχαναλυτών*. Αθήνα: Αντίποδες.
- Φανόν, Φ. (1982) *Της γης οι κολασμένοι*. Αθήνα: Κάλβος.

Ξενόγλωσση

- Azoulay, A. (2008) *The Civil Contract of Photography*. New York: Zone Books.
- Athanasiou, A. and Butler, J. (2013) *Dispossession: The Performative in the Political*. Cambridge: Polity Press.
- Califia, P. (2009) *Macho Sluts*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- Campbell, E. and Lassiter, L. E. (2015) *Doing Ethnography Today. Theories, Methods, Exercises*. Sussex: Wiley Blackwell.
- Dorlin, E. (2022) *Self-Defense. A Philosophy of Violence*. London: Verso.
- Ellis, C., Adams, T. and Bochner, A. (2010) “Autoethnography: An Overview”, *Forum: Qualitative Social Research*, 12(1), Art. 10, Available at: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1101108> [Accessed: 11 December 2023].
- Haraway, D. (2003) *The Companion Species Manifesto. Dogs, People and Significant Otherness*. Chicago: The University of Chicago Press.
- hooks, bell (1991) “Theory as Liberatory Practice”, *Yale Journal of Law & Feminism*, 4 (1), Article 2. Available at: <http://digitalcommons.law.yale.edu/yjlf/vol4/iss1/2> [Accessed: 11 December 2023].
- Muñoz, J. (1999) *Disidentifications. Queers Of Color And The Performance Of Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Nayak, S. (2017), “Location as Method”, *Qualitative Research Journal*, 17(3), pp. 202-216.
- Papailias, P. (2016) “Witnessing in the Age of the Database: Viral Memorials, Affective Publics, and the Assemblage of Mourning”, *Memory Studies*, 9(4), pp. 437–454
- Piepzna-Samarasinha, L. (2018) *Care work. Dreaming Disability Justice*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- Preciado, B. (2013) *Testojunkie. Sex, drugs and biopolitics in the pharmacopornographic era*. New York: The Feminist Press.
- Spivak, G. (1988) “Can the Subaltern Speak?”, *Die Philosophin*, 14 (27), pp. 42-58.
- Westbrook, D. (2008) *Navigators of the Contemporary. Why Ethnography Matters*. Chicago: The University of Chicago Press.